4 SAVREMENA PITANJA 4
Vlasnik i urednik: PROF. ST. STANOJEVIĆ.

MILIVOJE M. SAVIĆ
NAČELNIK MINISTARSTVA T. G. I INDUSTRIJE.

ZANATSKO-INDUSTRISKO ŠKOLOVANJE

CENA: 1 DINAR.

1920.
IZDAVAČ: HRVATSKI ŠTAMPARSKI ZAVOD D. D. U ZAGREBU.

UVOD.

Veliki svetski rat pokazao je, da je industrija jedan od glavnih osnova narodne odbrane i da bi stoga — kada i ne bi bilo privrednih razloga — trebalo industriju stvoriti, kao što se stvaraju utvrdjenja, grade ladje ili se vojska preoružava, jer se u ratu pokazalo, da industrija ima — ako ne veću — ono bar istu onakovu važnost kao ovi gore nabrojani faktori.

Iz ovih razloga trebalo bi pošto-poto i što pre početi i kod nas stvarati sve vrste industrije, koje su za narodnu odbranu potrebne, kao: gvozdenu, mašinsku, tekstilnu, hemijsku, kožnu itd. Da bi se ovaka industrjja, stvorila državnim ili privatnim sredstvima, i to što pre, treba da bude rukovodjena našim jednoplemenicima, a to se može postići intenzivnim školovanjem, u zemlji ili na strani, upućivanjem i prosvećivanjem za ovu celj.

Ujedinjenjem Srba, Hrvata i Slovenaca u državu od 14 miliona, stvorena je mogućnost otvaranja mnogih grana domaće industrije. Da bi se time i naši ljudi i naš kapital koristili, potrebno je školovati, uputiti i prosvetiti što pre i što veći broj ljudi. U koliko se ovo ne bi odmah učinilo, novostvorenom situacijom koristi će se stranci i anacionalni elementi u našem društvu.

Mi smo poljoprivredna zemlja, te radi boljeg iskorišćenja naših zemalja, najbolje rente i najboljeg prinosa poljoprivrednika, moraćemo stvarati poljoprivredne industrije, a one će se pre stvoriti i bolje cilju odgovoriti, ako se mi što pre spremimo za ovaj posao.

Za bolji i intenzivniji rad u pljoprivredi potrebne su poljoprivredne sprave i mašine, a interes poljoprivrede je, da one budu izradjene za naše prilike, što je jedino onda moguće, kad ih naš zanat i industrija izra-

djuje. Mogućnost primene i iskorićenja ovih alata i mašina je moguća samo onda, ako ima neko da pouči svet, kako se sa njima radi i ako ima gde da ih opravi. Zbog toga je potreba za spremnim radničkim kadrom za izradu i opravku. Interes za industriju poljoprivrednih sprava i mašina kao i za zanat za izradu i opravku interes je i narodne odbrane.

U Banatu, Bačkoj i Baranji, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji nema gotovo nijedno preduzeće od malo veće vrednosti, a da nije u stranim rukama. Pa ne samo to nego je sav upravni elemenat, sav personal u birou stran a i knjige su vodjene na stranom jeziku. U Hrvatskoj i Slavoniji je to isto, samo što je tamo u nekim preduzećima bio bar poslovni jezik hrvatski i knjige su hrvatski vodjene.

Sva ta preduzeća treba nacionalizirati, a za to je potrebna vrlo energična politika za nacionaliziranje, potpomognuta savremenim sredstvima industrijske školske politike.

U Srbiji većina nadzornika većih mlinova, svih pivara, industrijskih strugara, rudnika, svih tekstilnih fabrika, a isto tako i svi bolje plaćeni majstori su stranci. U Bačkoj, Banatu i Baranji, Bosni i Hercegovini stoji još gore. Na parobrodima u Dalmaciji su 5% mašinista domaći sinovi, a ostalo su stranci, na železnicama u Hrvatskoj, Slavoniji, Bačkoj, Banatu i Baranji to je isto. Naš narodni ponos i naš ekonomski, narodni i socijalni interes je, da ova mesta budu zauzeta našim ljudima, a to se bez intenzivnog školovanja ne može postići.

U Hrvatskoj, Slavoniji, Bačkoj, Banatu i Baranji većina zanatlija za moderne unosne zanate su stranci; to važi delom i za Bosnu i Hercegovinu.

U našoj kraljevini skupi su zanatski i industrijski proizvodi i skupi stanovi, što dolazi delom od neiskustva i neznanja preduzimača i radnika, kao i neusavršene proizvodnje, te stoga i interes pojeftinjenja života zahteva brzo školovanje i jednih i drugih.

Školovane zanatlije i radnici su mirniji i razboritiji gradjani i medju njima je manje anarhističkog elementa, što je jedan važan faktor u prilog brzog i obilnog školovanja.

Moderna narodna odbrana države traži što veći broj mehaničara za automobile, aeroplane, topove i mitraljeze, dezinfekcione aparate, telefone, telegrafe i tako dalje.

Mi imamo naše radnike i inžinjere, ali nemamo sredine na kojima počiva pravilno izvodjenje posla, a to su paliri, rukovodje, bolji crtači, hemikanti, praktični inžinjeri. Najveći naš interes nam nalaže da ih što pre dobijemo.

I. Kako i gde da školujemo mladež ?

Školovanje zanatsko-industrijskog podmladka biva: šiljanjem pitomaca u strane škole; davanjem putne pomoći zanatlijama i radnicima za odlazak u inostranstvo za zanatsku ili fabričku praksu, gde bi ujedno posećivali i večernje zanatske škole; upućivanjem dece na zanat i na izučavanje industrijskih radnji u privredno naprednije krajeve, zasnivanjem praznično-večernjih opštih zanatskih škola, praznično - večernjih stručnih zanatskih, kućevno-industrijskih i zanatsko-industrijskih škola, zimskih škola za sezonske radnike; zanatsko-industrijskim kursevima za majstore, i širenjem korisnih znanja preko časopisa i stručnih knjiga.

Pitomci treba da se posle svršene škole upotrebe ili za nastavnike škola, ili da posluže za zasnivanje nove vrste zanata: rukavičari, ortopedisti, nožari itd. ili da zamene strance kao tehničare u postojećim i budućim industrijskim preduzećima, te i da se redovi redjih zanata popune, gde se za sada ne bi rentiralo da se za taki broj ustanove naše škole. Pitomce za zanate i kućevnu industriju treba slati: za sitnu induhaniku, za električare, rukavičare, keramičare, sapundžije, nožare, za preradu perja, izradu midera, mašamode itd. Za industriju: hemičare, mašinske, hartij-

ske inžinjere; za tekstilnu, pivarsku, kobasičarsku industriju itd. Za svu potrebu u stručnim ljudima u koliko se može potreba računati treba spremati pitomce za školovanje u inostranstvu za one struke, gde naše škole ne postoje, pa ma koliko to koštalo.

Zanatsko industrijske radnike i zanatlije treba slati da se usavrše radeći u inostranstvu, dajući im putni strošak. Potreba za ovakvim radnicima — zanatlijama posle rata biće velika. Trebalo bi poslati i mladje radnike, generaciju kalfi oslobodjenih za vreme rata, da se usavrše u svome poslu. Ove radnike trebalo bi slati u Češku, gde bi se za tu celj ustanovio naročiti depo, koji bi ih primao, poučavao i nadzirao.

Od neobične važnosti je produžiti i potpomoći akciju Privrednika u Zagrebu, Sarajevu i Beogradu i Radiše u Zagrebu. Potrebno je omogućiti, da oni udesetostruče svoju blagodetnu akciju, i to naročito sa ratnom siročadi.

Opšte zanatske večernje škole su se pokazale neobično korisne, što su dopunjavale ili zamenjivale osnovnu nastavu i dale su gospodarsko - trgovačko obrazovanjem našim zanatlijama pored stručnih osnova kao: crtanje, račun i slično. Sada su te škole još potrebnije, jer za vreme rata nije bilo škole, te je većina šegrta i mladih kalfi nepismena. Po zakonu o radnjama ove škole izdržava opština, ali pošto su opštinske finansije sada vrlo slabe, moraće država troškove oko toga na sebe uzeti, a naročito troškove za škole u Maćedoniji i Staroj Srbiji, gde posle bugarske okupacije naroččiti interes nalaže, da ove škole pre i obilnije prorade.

Stručne večernje škole još su korisnije nego opšte, ali ih je moguće za sada osnovati samo u većim mestima i kada se spreme pogodne snage za nastavnike, nabave potrebna učila.

Stručne dnevne zanatsko - industrijske škole najteže je osnovati zbog skupe nabavke radionica, te je s toga najbolje osnivati ih uz državne radionice. Ovim školama trebalo bi da rukovodi Ministarstvo, koje rukovodi radionicom (primer je zanatska škola vojno-tehničkog zavoda) ili uz privatne radionice, gde treba sa preduzetnikom sklopiti ugovor, da deca izvesno vreme preko dana rade praktično, a drugo vreme u školi.

Za samostalne škole imale bi se dati i ustrojavati radionice. Za ove posljednje škole treba ove godine pripremati materijal, alat, mašine, nameštaj, snage, i zidati i negde dozidjavati. Najbolji primer koliko su stručne škole uspele, čak i onda kada su rdjavo rukovodjenje, je tkačka škola u Užicu, koja je inicirala užičku tkačku fabriku, i tkačka užarska škola u Leskovcu, koja je inicirala tkačku fabriku u Leskovcu i zavela moderan užarsko-salerski zanat.

Zimske škole bile bi za sezonske radnike, kao kamenarske, gradjevinske, cigljarske itd. da bi se u zimskim kursovima dobili dobri kamenoresci, paliri, pečari ciglje i slično, u kojima jako oskudevamo, jer bi se ovim odličnim radenicima, pored odlične prakse dala i nužna teorija i crtanje.

Potrebne su nam stručne škole, prvo praktične, a posle i teoriske, za mesta kućevne industrije, da se na staroj osnovnici nakalami ili nova industrija ili ista pomoderni. Takve škole su imale svugde velik uspeh, kao pomenuti slučaj u Leskovcu za salere, te su one ili podmladile kućevnu ili su inicirale veliku industriju. Ove bi škole prema sredstvma i ljudima trebalo osnovati u lončarskoj industriji u Potpeću i Rogama, kačarskoj u Nikolajevićima, pletarskoj u Velesu itd.

Isto tako potrebno je u svima siromašnijim krajevima, gde ljudi idu u pečalbu zasnivati praktične škole kućevne industrije, da bi se na taj način ista podigla.

Radničke škole ženskog društva u Srbiji, koje su od 1880 godine uspele da unesu i rasprostiru po celoj zemlji žensko-krojački zanat, dale bi se proširiti, te bi se preko njih morao uneti mašamodski, trikotaški, mi-derski, konfekcioni i slični zanati, a mogli bi se držati i kursevi o domaćinstvu.

Potrebne su nam zatim škole za mlinarstvo, poljoprivredno mašinstvo, tekstilnu industriju, kožarske škole itd. Njihova je potreba jasna, te ne treba objašnjenja.

Ove škole najbolje je osnovati kao dnevne, uz veća privatna preduzeća sa tim, da učenici rade pre ili posle podne u fabrici, a posle ili pre podne u školi ili kao večernje s tim da učenici danju rade u fabrici a u veče da pohadjaju školu.

Isto tako nam je potrebno osnivanje hotelijerske i kuvarske škole, škole za izradu konzerva, da bi se dobili i dobri hotelijerski, kuvari za hotele i kuvari za fabrike konzerva. Za postojeće majstore treba osnivati specijalne majstorske kurseve i to kao dnevne i večernje.

Za sve ove škole treba spremati učila i stručne knjige.

II. Zanatsko-industrijske škole.

1. Zanatske i zanatsko-trgovačke večernje praznične škole. Ove škole treba da pohadjaju šegrti i kalfe, u Srbiji i Bosni, koji su svršili osnovnu školu, a u drugim našim krajevima, koji su svršili i produžnu školu. Ove škole su vrlo korisne; osnivane su u malim palankama, a pokazale su i kod nas vrlo lep rezultat. One su dale dobru trgovačku osnovicu, bez koje ni jedan moderan zanatlija ne može opstati. Ratovi su nas medjutim sprečili da vidimo plodove rada ovih škola u Srbiji.

U većim mestima biće potrebno ove škole reformisati, tako da svaki zanat, koji ima trideset djaka dobije svoju stručnu školu. Ovakve stručne škole imamo mi u Beogradu: večernju parzničnu gradjevinsku za sve gradjevinske zanate, a isto tako i obućarsku. U Ljubljani postoji i stručna večernja škola uz zanatsku. Za specijaliziranje večernjih škola po zanatima potrebno je izraditi za njih potrebne specijalne udžbenike, nabaviti učila i spremati stručno osoblje. To je posao za koji treba i kredita i vremena i strplenja, ali ni jedno ne treba žaliti.

2. Stručne zanatsko-industrijske dnevne škole za gradjevinsko-mašinske zanate mogu da budu za decu, koja su svršila četiri razreda gimnazije ili produžne škole. Ove škole mogu biti samostalne stručne škole sa svojim radionicama ili škole uz državne i privatne radionice. Kako samostalne škole sa svojim radionicama koštaju mnogo, to ove mogu posećivati deca sa višim obrazovanjem, a u škole uz državne radionice treba primati šegrte, koji us svršili osnovnu školu. Najbolji tip škole sa radionicama su više zanatske škole ili tehnike, gde postoje uz njih niže zanatske škole, gde kalfe, koji su izučiti zanat, mogu da se usavrše u teorijskom znanju. da bi se dabolo stručni majstori za fabrike ili spremnije zanatlije. Takove tehničke sa zanatskom školom postoje u Ljubljani, Zagrebu i Spljetu. One daju rukovaoce poslova kao: rukovodje, praktične inžinjere, bolje crtače, gradjevinare, hemikante (koji su u stanju rukovoditi jednom većom instalacijom) itd.

Zanatske škole za šegrte postoje u Sarajevu, i to dve: stolarsko-kovačka i umetničko - graversko - cizelerska; u Mostaru kovačko-bravarsko-limarska i stolarsko-bačvarsko-kolarska. Od škole za šegrte uz državne radionice imamo onu uz vojno-tehnički zavod u Kragujevcu, uz željezničku radionicu u Skoplju i uz željezničku radionicu u Sarajevu. Sve ove škole daju spremne majstore. Od škola za kalfe uz državne radionice postoji mašinska škola u Tivatu u Boci, a biće osnovana i škola uz poštansko-telegrafsku radionicu. Škole uz privatne radionice ne postoje za sada, ali je u izgledu da će se skoro otvoriti.

Razlika izmedju šegrta, koji je izučio zanat u školi uz državne ili privatne radionice, i šegrta koji ga je izučio u školi sa radionicom je u tome, što prvi obično ostaje u struci, a drugi obično idu u državnu i opštinsku službu. Iz ovih razloga najbolje je da šegrti budu

u školama uz državne i privatne radionice. Škole za šegrte sa skupocenim radionicama ne treba ni osnivati.

Koje bi škole ove vrste trebalo odmah otvoriti? 1. Tehnikum sa zanatskom školom u Beogradu, zatim u Skoplju, Oseku i u Nikšiću. Ove tehnike bi imale pet odelenja i to: za elektrotehniku, mašinstvo, heminsku tehnologiju, gradjevinarstvo i inženerstvo, a uz to i zanatsku školu za zanate koje ova odelenja obuhvaćaju i sa večernjom stručnom školom. 2. Dnevne škole uz državne železničke radionice u Nišu, Zagrebu, Oseku, kao i uz vojne radionice u Varadinu, Mostaru, Tivatu (Boka). 3. Dnevne škole uz privatne radionice gvoždja u Zenici, Jesenicama, Belovaru, Oseku, Zagrebu.

3. Stručne zanatsko-industrijske. Ove škole mogu da budu dnevne ili večernje, mogu da budu državne ili privatne sa svojim radionicama, kao i škole uz privatne i državne radionice.

Ovakve škole su nam potrebne za tekstilnu industriju, mlinarsku industriju, zatim industrije: pivarsku, šećernu, staklenu, kožarsku, za poljoprivredno mašinstvo, obućarsku i keramičku industriju itd.

Za tekstilnu industriju treba poučavati: predenje, tkanje, bojenje, apreturu, trikotažu, čipkarstvo, vez i pozamentriju, užariju i ćilimarstvo. Kod predenja, bojenja, tkanja i apreture razlikuje se je za pamuk, vunu, svilu, lan, konoplju i jutu. I za svako vlakno treba zasebna škola. Za sada bi nam potrebne bile škole za pamuk, vunu i kudelju. Kako u tekstilnoj industriji ima i specijalnih zavoda za bojenje, štampanje i apreturu, trebala bi i specijalna škola za bojenje i štampanje. Isto tako su nam potrebne škole za trikotažu, za čipkarstvo i vez i za pozamentriju. Za sada bi najlakše i najjeftinije bilo, da se uz privatne fabrike podigne večernja ili dnevna škola, i to vunena uz fabriku g. Koste Ilića sinova a. d. ili uz fabriku firme Ilić, Teokarević, Petrović; škola za beljenje i bojenje pamuka uz fabrike firme K. Ilića, sinovi a. d. Beograd ili Mita Ristić i Sinovi, Niš; škola za pamučnu industriju u Dugoj Reci (Hrvatska) ili u Tržiću (Slovenačka); škola za trljenje konoplje i predenje kudelje uz fabrike u Vrbasu, Leskovcu ili Palanci; škola za filiranje svile u državnim filaturama u Novom Sadu, Pančevu.

U školama gde se uči bojenje uči se i apretura. Da bi se dobili inžinjeri i hemičari bojadžinjica i nastavnici za tekstilne škole, treba otvoriti školu za bojenje uz srednju tehničku školu. Uz jednu tehniku trebalo bi osnovati specijalnu školu za tekstilnu industriju. Ta bi škola imala i kurs za belenje, bojenje i štampanje. Jednu školu čipkarsku i za vez treba stvoriti u Slovenačkoj, gde je inače kleplovanje čipaka odavno zavedeno; tu bi se učile sve vrste toga posla. Isto tako treba uz sve tekstilne fabrike, uz koje se ne bi osnovale dnevne škole, osnovati večernjn školu i to kao uz fabriku u Užicu, Leskovcu, Nišu, Beogradu, s tim da jedan učitelj predaje predmete za opšte obrazovanje a stručnjak iz fabrike tekstilne predmete.

Pored ovih škola trebalo bi u krajevima koji imaju tekstilnu industriju da se zasnuju tkačke ili trikotaške škole da bi pripremile radnu snagu i inicirale pidizanje fabrika. Ovakve škole bi bile u Mostaru, Skoplju, Gospiću, Prizrenu, Varaždinu. Školu za pozamentriju trebalo bi podići u Vranji ili u Pirotu i Prilepu. Škole za trikonažu trebalo bi osnovati uz fabrike trikotaže u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, i to ili dnevnu ili večernju. Za ćilimarstvo treba iskoristiti odlično uredjenu školu u Sarajevu. Škole za užariju treba osnovati u Leskovcu, Vranji ili Odžaku, gde već postoji znatna kućevna industrija te vrste. Ove bi škole bile u prvo vreme večernje.

Za mlinarsku industriju treba osnovati školu uz jedan veliki mlin u Oseku, Velikoj Kukindi ili Beogradu, i to kao dnevnu ili kao večernju. Celj bi ove škole bio da se dobiju mlinari i nadmlinari, koju su za sada bili sve stranci. Za djake bi se uzeli daroviti mlinari i mašinski bravari.

Za pivarsku industriju treba osnovati školu uz jednu pivaru i to u Beogradu, Sarajevu, Zagrebu, Lju-

bljani, da bi dobila dobre pivare koji su sada kod nas većinom stranci. Za ovo bi se uzeli mladi pivarski pomoćnici.

Za šećernu industriju treba osnovati praktičnu školu uz jednu fabriku, da bi se školovali naši ukuvači šećera. Za to bi se uzeli naši otresitiji mladići, koji bi se ataširali uz češke ukuvače šećera, da to nauče, a Časima bi se dala naroččita naknada.

Za poljoprivredno mašinstvo trebalo bi osnovati dnevnu poljoprivrednu mašinsku školu u Vojvodinom Gradu u Baranji, gde ima vrlo lepo uredjena stara radionica i nedovršena nova. Uz poljoprivredni alat i mašine na vojvodinom dobru i uz ovu radionicu mogao bi se sa ovom školom i gde bi se primali kalfe: bravari i kolari, postići jedinstven uspeh.

Za obućarsku industriju i za mašinsku izradu obuće treba osnovati školu uz jednu fabriku obuće u Tržiću, gde bi se spremali budući rukovodje fabrika obuće. Za ovu školu bi se uzeli darovitiji obučarski pomoćnici i mašinski bravari. I ova bi škola mogla u prvo vreme biti večernja.

Za staklenu industriju treba osnovati praktične škole uz sve fabrike stakla, gde bi se spremali naši ljudi za izradu stakla, jer su to sada većinom Nemci.

Za kožarsku industriju trebalo bi osnovati jednu školu uz jednu fabriku koža, koja izradjuje sve vrste koža za obuću. Ovde bi trebalo primiti sinove zanatlija kožara ili darovitije opančarske kalfe. Ova bi škola u prvo vreme mogla da bude i večernja. Nju bi posećivali i ostali šegrti i kalfe, te fabrike. Cilj bi ove škole bio, da se dobiju spremne zanatlije kožari i spremni majstori u fabrici, kao i da se kožarski zanat u opšte unapredi.

Za industriju drveta treba osnovati školu uz državno preduzeće Štajnbajsovo u Drvaru. Za ovu školu bi se uzeli mašinski bravari i mladji radnici na gaterima. Celj bi ove škole bio da se dobiju stručne rukovodje strugara. Ova bi škola trebala da bude poludnevna.

Za ciglarsku industriju treba osnovati školu za mašinsko ciglarstvo i pečaće cigla uz jednu veću ciglanu u Leskovcu ili Velikoj Kikindi. Ova bi škola mogla da bude u prvo vreme večernja škola. Njen je cilj da se dobiju dobri pečari cigla i rukovodje mašinske ciglane. Ovde bi se primali kalfe ciglarske i mašinski bravari ili kovači.

Za ostalu keramičku industriju treba otvoriti škole: 1. U Pirotu lončarsku dnevnu školu, koja bi davala sezonske kurseve zimi za sve lončare seljake, koji idu leti na rad u pečalbu. 2. Ako ostane Pečuj naš uz keraminsku fabriku g. Žolnoja u Pečuju. 3. Uz fabriku keramike Zagorka u Budinščini (Hrvatska).

Metalno-umetničku školu u Sarajevu treba proširiti i na moderan graverski livački zanat, zanat za posrebravanje, bakrisanje, niklovanje, pozlaćivanje.

Za štamparsku industriju treba osnovati škole uz velike štamparije u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, i to večernje ili poludnevne.

Za industriju hartije i konfekciju hartije treba osnovati školu večernju ili poludnevnu uz fabrike hartije i velike konfekcije hartije.

Za ostale industrije, kojih u zemlji ima, kao alkohola, štirke, štapova, prerade mesa, izrade konzerva itd., svršilo bi se školovanje na taj način, što bi se odabirali pogodni mladići i upućivali u domaće fabrike, da tamo izuče način rada i upravljanja fabrikom. Ovi bi se mladići izdržavali o državnom trošku, sasvim ili delom.

Pitanje je, da li će privatne fabrike i radionice htjeli da posluže kao školske radionice. Mi smo mišljenja, da će se naći načina ili da se daje fabrici ili radionici naknada za to, ili da joj se odobri oslobodjenje poreze i carine, ili će se fabrikantima za to dati neki vidni znak državnog priznanja i odlikovanja. U svakom slučaju u zakon o školama treba uneti prinudnost. Fabrike da posluže državi kao praktične školske radionice pod izvjesnim uslovima.

4. Kućevno-industrijske škole. Ove škole imaju zadatak da ili moderniziraju postojeću kućevnu industriju ili da uvedu nove grane mesto onih koje propadaju ili da u krajevima koji su pogodni za to (kao pečalbarski krajevi) stvore nove kućevne industrije.

Poznato je da mi imamo znatne grane kućevne industrije, kao suknenu u okolicu Pirota, ćilimarsku u Pirotu, užarsku Vranjsko-leskovačku, lončačrsku u Roge i Potpeću (okrug užički), kačarsku u Nikojevićima i Ravnu (okrug užički), suvog mesa u okolini Užica, mermerski u Studenici, kačarski u Ribnici i Kočevlju (Slovenačka), šeširdjijsku u Domžalku (Slovenačka), sitarsku u Slovenačkoj, koparsku u okolini Jagodine itd.

Škole za ovih unapredjenje i uvodjenje novih kućevnih industrija treba dà budu praktične. Stoga je najbolje, da se dovede jedan dobar majstor iz drugog kraja, gde se ovaj posao savršenije radi, pa da se njemu dadu mladji ljudi meštani da ih on poučava.

Za izvesne grane industrije pogodni su i kursevi, koji bi se držali s vremena na vreme. Za velike kamenorezačke centre, treba uvesti stalne zimske škole, gde bi i oni kamenoresci, koji rade ljeti po varoši na gradjevinama, pored onih što sjede kod kuće, prisustvovali kursu.

Postoji ogromna masa artikala kućevne industrije, koja bi se mogla uneti kod nas u sela čak i u najsiromašnija. Takovi artikli su industrija veštačkog cveća, drvene kutije od mekog i tvrdog drveta, industrija trikotaže, pletenje čarapa, izradba finih šalova; pozamentrija; izrada čipaka i veza na ručnim mašinama ili mašinama sa malim motorom; izrada češljeva, nožarska industrija, kmenorezački izradi, izrada sitnica od stakla, izrada četaka i drvenarije za četke, sedla i slično; izrada štapova, izrada bruseva, izrada vodeničkog kamena, izrada konfekcije od hartije, itd., itd.

5. Zimske škole za sezonske radnike. Sezonskih radnika imamo mi dosta, i to lončara u okrugu pirotskom, kamenorezara u Gornjim i Donjim Matljevcima (niški okrug), zidara i drvodjela u Crnoj Travi (vranjski okrug), Žitnom potoku (toplički okrug), zidara, kamenorezara i drvodjela u Crvenju, Žini i u okolini Knjaževca; zidara u srezu srebrnjičkom i Travnjiku; pekara u srezu porečkom, kolara u starom srezu zaplanjskom itd.

Svi ovi sezonski radnici zimi dolaze kući, gde ne rade ništa i zbog toga je moguće velikom broju od njh održati zimi kurzeve. Održavanje tih kurzeva omogućio bi veliki napredak u gradjevinarskom zanatu, a sem toga, time bi se i pomogli čitavi krajevi.

6. Radeničke-zanatske škole ženskog društva u Srbiji. Ove škole ženskog društva treba potpomoći od strane države time, što bi im se dale dovoljne subvencije, i što bi im učiteljice dobile sva prava kao učiteljice osnovnih škola. Kako ove škole imaju da spremaju radenice i učiteljice, koje svoj posao iz osnova razumu, najbolje je održavati ih takve kakve su. Ne bi ih trebalo potpuno uzeti u državne ruke, jer bi prvo, mnogo više koštale, drugo, ne bi mogle biti onako intenzivno nadgledane kao od strane odbora ženskog društva, što je osobito važno kako u pogledu moralnom tako u pogledu stručnom. Ove škole bi mogle da posluže za uvodjenje svih vrsta ženskog rada, bilo zanatskog, bilo kućevno-industrijskog.

7. Škola gostioničarska i za kuvanje. Kako za potrebu našeg gradjanstva tako i u interesu stranačke industrije i dolaska i bavljenja stranaca kod nas radi lečenja i putovanja, potrebno je podići gostioničarsku školu u Beogradu, Sarajevu, Ljubljani, Skoplju, Cetinju, Spljetu, pored postojeće škole u Zagrebu, da bi se dobili moderni gostioničari i personal za hotele. Ove škole bi bile večernje, prazničke i poludnevne (pre podne od 7—11). Uz gostioničarske škole treba otvoriti škole za kuvanje finih i internacionalnih jela, što je potrebno za vodjenje modernih hotela. Ove bi škole bile sem toga neophodno potrebne radi školovanja kuvara za fabirke konzervi.

Mi imamo i oldično povrće i odlično meso, ribe, kada bismo imali dobre kuvare za izradu, ceo bi nam svet bio za te proizvode otvoren.
živine i voće, sve što je potrebno za izradu konzervı,

8. Školovanje majstora i industrijalaca. Ovo školovanje vrši se obično u kursevima majsorskim i industrijskim, koje rukovode industrijski i zanatski muzeji i zavodi za unapredjenje zanata i industrije. Ovi kursevi imaju za zadatak da onim majstorima, koji nisu učili škole dade potrebna teoriska i praktična znanja, kao što su crtanje, računanje, krojenje i slično, zatim kalkulacija i vodjenje knjiga, bez kojih znanja majstori u moderno doba ne mogu živeti. Ovi kursevi su se pokazali kao najradikalnije serdstvo za unapredjenje zanata.

9. Školska i stručna zanatsko-industrijska literatura. Mi nemamo stručne školske literature ni za večernje zanatske škole, a kamo li za razne vrste zanatskih i industrijskih škola. I ono malo udžbenika što ih ima za večernje zanatske škole to je već davno zastarelo, te ih treba menjati.

Pored školske literature potrebni su i stručni časopisi i ostala tehnička literatura. Ministarstvo Trgovine i Industrije pozvano je i treba ne samo da izdaje pojedine stručne knjige i časopise, nego i da potpomaže privatne osobe da ih izdaju. Stručne knjige treba da budu izradjene i čisto tehnički i tehničko-trgovački. U tehničkim knjigama bi trebalo da se opiše u svima detaljima način rada za učenje tehničke struke a u tehničko-trgovačkim treba da je izneta i kalkulacija svake grane rada, da bi se mogli trgovci poučiti o nužnoj sirovini, instalaciji, potrebnoj radnoj snazi i kapitalu itd.

Nije istina da mi nemamo kapitala ; mi nemamo kapitala za posao, koji ne znamo i ne poznajemo, a za poslove koje znamo, imamo uvek kapitala. I zato treba poslove upoznati a to je moguće ili školom ili knjigom.
